

ШЫН

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyn.ru

Садар өртээ
хостуг

12+

№ 45
(19676)

2023 чылдың
июнь 21
среда

Хүннүң үнери — 04:24
Ажары — 20:04
Хүн дурту — 16:40

Бичии чаштарга өөредиглиг номчугаштар

Материалды 4-кү арындан номчуур.

/ Чурукту интернеттен алган.

ТШО-да шериглерге белектер

Июнь 19-та 55-ки мото-адыгжы (даг) бригадага Тываның Улусчу фронтуну республиканың волонтерларындан белектерни ТШО-да киржип турар шериглерге дамчыдып берген...

/ 3-кү арында

Тыва дыл шактарын 5 шак чедир көвүдөдир

Республиканың школа директорлары болгаш өөредилге талазы-биле оралакчы башкыларының киржилгези-биле өөредилге программаларының шактарын хуваар хурал болуп эрткен...

/ 5-ки арында

51500 кижии республиканың хоорай, суурларының
чаагайжыдылгазы дээш бадылаан.

| «ЧУРТТААРЫНГА ТААРЫМЧАЛЫГ ХООРАЙ ХҮРЭЭЛЕҢИ» ТӨЛЕВИЛЕЛ |

Бадылаашкынга Барыын-Хемчик шылгараан

жилге шөлүн чаагайжыдып, дыштанырынга таарымчалыг болгаш эптиг байдалдарны тургузары көрдүнгөн. Онлай бадылаашкынның түңнели-биле Барлык, Шекпээр, Аксы-Барлык сумуларынга чаа объектилерни келир чылын тудуп кылып.

Барыын-Хемчик кожууну волонтерлары Кызыл хоорайга 8 киж, Сүт-Хөл кожуунга 12 киж бадылаашкын ажылын чорударынга ачы-дузаны чедирген. Соңгунда киржири-биле күзөлдүг киж бүрүзү волонтерлар порталы dobro.ru, федералдыг төлевилелдин бадылаашкын сайтызынга база Күрүнө хандырылгаларының ачы-дузаны чедирер порталына бүрүткелди эртер дээрзин Евгения Соянова дыңнадып турар. Ооң бодалы-биле, шаа мындыг төлевилелдерниң бадылаашкынынга чурттакчы чоннуң хөйү-биле киржирчугула. «Чурттаарынга таарымчалыг хоорай хүрээлеңи хевирлээри» федералдыг программа дузазы-биле хоорайларга болгаш суурларга чаа-чаа чараш шөлчүгөштер, чаартылгалар, чаагайжыдып объектилерни удаа-дараа тутунуп, суурну каас аян кириер уруглар болгаш ада-иелер чараш шөлчүгөштерге, сесерликтерге селгүүстээр.

Регионнуң 9 аңгы кожууннарындан 28 волонтернуң идепкейлиг, кызымак ажылын үнелеп, Чазактың Баштыңы өөрүп четтиришкан бижиктери-биле шаңнаан.

Алиса ДОНГА
Буян ООРЖАКТЫҢ тырттырган чуруу

«Чурттаарынга таарымчалыг хоорай хүрээлеңи хевирлээри» федералдыг төлевилел 2019 чылда РФ-тиң Президентизи Владимир Путинниң айыткалы-биле эгезин салган. Ук төлевилелдин ачызында дыка хөй хоорай, суурларда чаа-чаа чаагайжыдылга тудуглары немешкен. Россияның девискээринде турар муниципалитеттерни сайзырадырынга чаа идигни бээри төлевилелдин кол сорулгазы.

«Чурттаарынга таарымчалыг хоорай хүрээлеңи хевирлээри» федералдыг төлевилел 2030 чылга чедир чурттуң хоорай, суурларының чаагайжыдылганын бир чартык катап экижидиптер дээрзи планда көрдүнгөн.

2024 чылда чаагайжыдар

хөй-ниити девискээрлери дээш бадылаашкын ажылын идепкейли-биле чоруткан волонтерларны Чазак Бажыңыга шаңнап-мактаан. Ук хемчегни регионнуң удуртукчузунуң оралакчызы Александр Брокерт болгаш Тудуг сайыды Аяс Хунай-оолдун удуртулгасы-биле организаптап эрттирген.

Суурларга болгаш хоорайларга чаагайжыдылга объектилеринин тудуунуң бадылаашкыны апрель 15-тен май 31-ге чедир үргүлчүлзүн. Аңаа ниитизи-биле 14 хардан өрү назылыг 51500 киж идепкейлиг киришкен. 69 тудуг объектилеринин 30-ин 2024 чылда 16 муниципалдыг тургузугларга федералдыг акшаландырышкын дузазы-биле боттандылар.

2022 чылдың бадылаашкын түңнелдери-биле бадылааш-

кынга 45546 киж киришкен. Барыын-Хемчик кожуун ийи чыл улай бадылаашкынга идепкейли-биле киржип, 2022 чылда немелде ийи объектини тудар эргени чаалап алганнар. 2024 чылда тудар объектилер бадылаашкынында база олар шылгарааннар.

Төлевилелдер эргелелиниң төлээзи Ольга Монгуштуң дыңнатканы-биле, Россияның регионнарындан Тыва Республика бадылаашкын талазы-биле үшкү черни ээлеп турар. Бирги черде – Чечен Республика, ийги черде – Томск облазы алган дээрзин ол демдеглээн.

Барыын-Хемчик кожуунуң идепкейлиг волонтеру Евгения Соянованың чугаалап турары-биле, Аксы-Барлык сумузуңуң чурттакчылары бадылаашкында эң-не идепкейлиг болгаш хөйү-биле киржип турар.

Кожуундан ниитизи-биле беш төлевилел бадылаашкында киришкен. Барлык сумузуңа улуг-даа, бичии-даа чурттакчы чон ойнаар спортчу шөлдү бүрүнү-биле чүмнээр, ажык сцена тудары база көрдүнгөн. Ийи дугаар төлевилел – Аксы-Барлык сумузуңуң төп кудумчузунда ниитизи-биле 15 000 дөрбелчин метр черни чаагайжыдар. Аңаа спортчу шөлдөр болгаш дыштаныр булуңчугаш турар. Үш дугаар төлевилелде Кызыл-Мажалыктың Садовая, Чүргүй-оол, Коммунальная кудумчуларын чаагайжыдып, узун сандайлар, бок октаар савалар тургускаш, сайгылгааннар кириер. Дөрт дугаарында, база-ла Кызыл-Мажалыктың Буян-Бадыргы төп кудумчузун чаагайжыдары. Беш дугаарында, Шекпээр сумузуңуң Ленин кудумчузунда Демне-

Тускай чиигелделиг тарифтерни бадылаан

Тываның Чазаа онза байдал чурумунуң үезинде республика иштинин авиа-рейстеринче чиигелделиг тарифтерниң хемчээлин, ол ышкаш иштики авиа-аргыжылга тарифтерин бадылаан.

Кызыл — Тоора-Хем аразына МИ-8МТВ база АН-2 самолеттарга чиигелделиг авиабилет өртээ — 2 184 рубль, Кызыл — Чазылары (Хамсара) — 3 272,10 рубль, Тоора-Хем — Чазылары (Хамсара) — 1 092 рубль, Кызыл — Ырбан — 2 727,40 рубль, Тоора-Хем — Ырбан — 546 рубль, Кызыл — Кунгуртуг — 3 272,10 рубль, Кызыл — Соңгу Аржаан — 10 000 рубль (МИ-8МТВ бортка) база 7 500 рубль (АН-2-ге), Кызыл — Мугур-Аксы — 4 364,10 рубль кылдыр доктааттыг.

Тываның Тожу, Тере-Хөл база Мөңгүн-Тайга кожууннарның доктаамал чурттакчылары база доктаамал

киир бижидилгелиг хамаатылар чиигелделиг тариф-биле аай-дедир чоруур эргелиин документиде айыткан. Тывада 18 хар чедир назылыг бичии уруглар, 55 хардан өрү назылыг херээжен, 60 хардан өрү назылыг эр кижилер, I бөлүктүн инвалидтери, чажындан-на II азы III бөлүктүн инвалидтери база оларны эдиртип чоруур кижилер ол чиигелдени алыр. Ол кожууннарда санаторийлер-

ге база курорттарга эмнедир путевказы бар республиканың чурттакчылары авиатранспортче чиигелделиг билетти садып алыр эргелиг. Тожу кожуунуң Чазылары суурда ажыткан реабилитация төвүнче бар чыдар, тодаргай чурттаар чери чок хамаатылар база чиигелдени ажыглаар. Ыраккы кожуунга күрүнө даалгазын база ажылын күүседир дээн күрүнө органнарының ажылдакчыла-

ры субсидиялыг билет садып алыр эргелиг.

Республикада онза байдал чурумунуң үезинде иштики сес авиаулаганышкынга чартык өртектиг база доктааткан чиигелдеден-даа эвээш өртектиг тускай тарифтер ажылдаар. Чижээ, Кызылдан Тоора-Хемче — 1092 рубль, Кызылдан Чазыларыже — 1636,05 рубль, Тоора-Хемден Чазыларыже — 546 рубль, Кызылдан Ырбанче — 1363,70 рубль, Тоора-Хемден Ырбанче — 273 рубль, Кызылдан Кунгуртугже база Соңгу Аржаанче — 1636,05 рубль, Кызылдан Мугур-Аксыне — 2182,05 рубль-биле ужуп болур.

Онза байдал чурум кириген девискээрлерлиг кожууннарда доктаамал чурттап, киир бижидилгелиг, 18 хар чедир назылыг уруглар, пенсия назылыг эр база херээжен улус, кадының байдалы кызыгаарлыг кижилер база оларны үдеп чоруур, республикада бүрүткелдиг кижилер тускай тариф-биле билеттерни садып

алыр. Доктаал езугаар оон аңгыда, хенертен бир чүүлге таварышкан — орнукушудулга, назылаан төрөлдөргө, кадының байдалы кызыгаарлыг кижилерге, аъш-чем азы эмнер чедирип бээр хамаатылар тус чер бот-башкарылга органнарының чөпшээрели-биле ОБ чуруму чарлаан кожуунче ужар чиигелдени алыр.

Сөөртүкчүнүң доктааткан нормазындан ажа берген деңзилиг азы санның "нормадан эрткен чүккө" чиигелделиг тарифти база бадылаан. Тываның үш кожуунга суг үерлээнинден онза байдалды чарлаанын сагындыраал. Тус черниң ажил-агыйларынга суг халавының чедирген когаралының хемчээлин баш бурунгаар санаан соонда, Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг бүгү регионнуң девискээринге онза байдал чурумун кириер шиитпирни хүлээп алган.

Тываның Чазаның парлалга албаны.

ТШО-да шериглерге белектер

июнь 19-та 55-ки мото-адыгжы (даг) бригаданың Улусчу фронтунуң республиканың волонтерларын белектерни ТШО-да киржип турар шериглерге берген.

Тывада волонтерлар шимчээшкени чылдан чылче өзүп, чаа үнелче үнүп бар чыдар дээрзин Улусчу фронтунуң регионалдыг күүсекчи комитетиниң удуртукчузу Саи-а Далчин демдеглээн.

“Республикада волонтерлар шимчээшкени күштөлип, парнын саны көвүдөп, чаа-аа организациялар, угла-аа ышкыннар тыттып турар. аажылды сайзырадыр ээш кызып турар бис. Чүге ээрге ниитилелдин шериг-ерге дуза кадар хереглели туу болуп турар. Ынчангаш волонтерларның ажилын ангазып турар бис. аагун бис 15 кезек камгалап аагын, аштаныр салфетка (кургаг душту), тепловизордан камгалап дамчыдып бер-вис. Бо бүгү чүүлдер оларга аагун хереглелеттинип турар. аарны ам-даа бүдүрерин амчылаар бис. Ынчангаш ааар чарыттынар материал-аа биле дузалаар кижилерни

дилеп турар бис. Оларның өртектери, шынап-ла, аар. Ын-чангаш албан черлери болгаш чурттаачылардан дилээривис болза, херек материалдарны садып алгаш чедип келиңер, канчаар кылырын бис тайыл-бырлап бээр бис” — деп, ол чугаалаан.

“Азия Төвү” этноковор-кинтин башкызы, волон-терлар шимчээшкениниң кежигүнү Марина Монгуштуң чугаалап турары-биле алыр-га, ТШО-нуң эгезинден тура ында дайылдажып турар ше-риглерге кандыг-даа дузаны олар чедирип турганнар. Чо-окку үеде чаштынар 10 четки кылдынган. Ону аргырынга “Эврика” немелде өөредилге төвү, Кызыл кожуунуң Күш-ажыл болгаш социал полити-ка эргелели болгаш пенсия назылыглар дузалашкан.

Тепловизордан камга-лал чаглактарны бүдүн ай дургузунда ажилдап кылып келген дээрзин пенсионер, волонтер Александра Саая демдеглээн. Ол чаглактар чүгле квадрокоптерден эвес, а чаастан база камгалаар, суг өтпес. “Ростовка волон-терлар съездизинге чорумда, Россияның волонтерлары боттарының кылып турар эт-херекселдерин көргүскен

соонда, ону кылыр ажил эге-лээн. Ол бүгү херекселдерниң шуптузун бээр эккелген мен. Камгалап чаглактарны кы-лырын дузалажып күзөлдиг кижилерни өөредип турар бис. Ол ышкаш аштаныр сал-фетканы (кургаг душту) база эккелгеш, мында кылып турар бис. Ону кылырынга волон-терлар, пенсионерлер болгаш бичии уруглар дузалажып турар” — деп, волонтерлар шимчээшкениниң киржикчизи чугаалаан. Оон аңгыда, каска адаанга кедер бөрттерни база пенсия назылыглар болгаш коляскада олурар кадыы кызыгаарлыг кижилер безин аргып турарын Александра Саая демдеглээн.

Кургаг душту (аштаныр салфетканы) суг чок чер-ге аягылаары кончуг таа-рымчалыг. Ону өттүрүп, чуп-даа турбас. Ол-ла бодун алгаш, чоттунуп алырга, өл салфетка-биле чоттунга-ны ышкаш кеш тыртышпас.

Душка чунар гел-биле ону кылганы онзагай дээрзин во-лонтерлар чугаалап турар.

“55-ки мото-адыгжы (даг) бригаданың-даа, мо-билизация-биле чораан-даа шериглерни деткип турары дээш Улусчу фронтуга бүгү-ле шериглерниң мурнундан улуу-биле өөрүп четтирер-дир бис. Шак мындыг дуза биске кончуг ажажык болуп турар” — деп, 55-ки мото-ады-жы (даг) бригаданың төлээзи чугаалаан.

Ол ышкаш эрткен чылдың декабрь айдан тура республикада Ада-чурттуң шериглериниң өг-бүлелериниң комитеди ажилдап турарын база сагын-дырган. Ук комитетти Россия Федерациязының Президен-тизи Владимир Путинниң ТШО-да киржип турар шериглерниң авалары-биле ужуражылгазының соонда тургускан. Чазактың күүсекчи органнары болгаш хей-ниити

албан черлери-биле кады ажилдап тургаш, амыдырал-чы, эрге-хоойлу талазы-биле, психологтуг-даа деткимче-ни ында чедирип турарын Ада-чурттуң шериглериниң өг-бүлелериниң комитетиниң регионалдыг штавының удур-тукчузу Айлана Дансюрюн немей чугаалаан. Шак ынчаар Улусчу фронтунуң волонтержу шимчээшкенинге олар катты-жып турарлар.

Айтырыглар тургустунуп келзе, Красный партизан кудумчузунда 30 дугаар бажында, 106 дугаар кабинет-ке келгеш, айтырып болурун дыңнаткан.

Ол ышкаш кандыг-даа ачы-дузаны Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунуң Профчөвүлелдер бажыны деп адаар 30 дугаар бажында хүлээп ап турар. Харылзажыр дугаары: 2-10-50.

/ Чыгыргана СААЯ.
Буян ООРЖАКТЫҢ тырт-тырган чуруктары.

МЕДЭЭ |

Оруктуң септелгезин уламчылаар

“Айыыл чок шынар-ыг оруктар” национал ливилелдин акша-реңгизи-биле Сүт-Хөл жуунда автооруктарның рель айда-ла эгелээн птелгези уламчылап-рар. Оруктуң бо кезээнде гү ажилдарны «Строй-спресс» КХН чорудуп ту-р. Септээр оруктуң узуну километр.

«Россияда-даа, Тывада-а септеттинген оруктарның ны чыл санында өзүп-урар. Республиканың рттакчы чонундан кирген нал-оналдар ажил-ишке рнады көөр угланыш-нар болур. Орук-ылдарының программасын вирлеп тура, ол бүгүнү нап-ла өөренип көрген. Ук

орукту Алдан-Маадырларның тура халыышкынының 140 чылдаанының байыр-лаашкынының иштинге чорудуп турар” — деп, Тыва Республиканың орук болгаш

транспорт сайыды Шораан Чыргал-оол чугаалап турар.

Бо хуннерде керээлиг организация чер кырының довураан тарадыр эжип, сай-элезинни төп эгелээн. Ажил-

дар бадылаттыг чурум езугаар чоруттунуп турар. Септелгеде 50 хире ажилчын болгаш 25 орук техниказы ажилдап турар.

Россияның Президентизи

Владимир Путин 12 нацио-нал төлөвилелди чарлаан. Ол болза «Демография», «Культура», «Кадык кам-галалы», «Өөредилге», «Чурттаар бажың-балгат болгаш хоорай хүрээлели», «Экология», “Айыыл чок шынарлыг оруктар”, «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү болгаш чонну ажилга хаара тударын деткири», «Эртем», «Чурагайлыг экономика», «Биче болгаш ортумак сай-гарлыкчы чорук», «Бүгү-делегей кооперациязы болгаш экспорт» деп төлөви-лелдер-дир. Оларның кол сорулгазы — россияжи хамаа-ты болгаш өг-бүлө бүрүзүнүн амыдыралын боттуу-биле эки талаже өскертири болур.

/ А. ХЕРТЕК
белеткээн.

Тывага 490 специалисти белеткээр

Тывада ортумак профессионал өөредилге албан черлеринде хүлээп алыышкын кампаниязы эгелеп, үш муң ажыл оолдар, кыстарны хүлээп алырынга белен. "Профессионалитет" федералдыг төлөвилел программасы-биле 490 кижиге мергежилдерге өөренип алыр аргалыг.

РФ-тиң Чырыдышкын яамызының экономиканың боттуг секторунуң чугула хереглелдери езугаар тускай профессионал өөредилге системазынга мергежилдиг кадрлар белеткээр көңүс чаа адыр моделин тургузарынче угланган, "Профессионалитет" төлөвилел-биле өөредилгези сентябрь 1-де эгелээр, Россияның 68 регионунуң санында Тыва эрткен чылын киргенин сагындыраал. Төлөвилел өөренип тургаш-ла, адырынга ажылдаарынга белен профессионал кадрларны өөредип алырынга сонугаргалдыг ажыл берикчизи аңаа киржип, өөредилге-бүдүрүлгө кластерин ажыдар. Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг ону республиканың ортумак профессионал өөредилге системазын сайзырадырынга шуут-ла чаа чада болур деп демдеглээн. "Бистиң экономикавысты хөгжүдериниң мурнады боттандыраар угланышкыны – мергежилдиг ажылчын кадрларны белээткээринде – деп, ол демдеглээн. – Көдээ ажыл-агый кластериниң эң херек болгаш перспективтиг угланышкыннарынче, практиктиг өөредилгеже кичээнгейни күштелдирер бис".

Таңды кожуунуң Балгазын суурда Тываның агроулетпур техникуму республикага "Профессионалитет" программаны боттандыраар баазалыг өөредилге организациязы болур. Федералдыг төлөвилел-биле өөредилгени сес өөредилге программасынга чорудар,

мал продукциязының технологу, малдан аш-чем продукциязының технологу, көдээ ажыл-агый машиналарын ажыл-лаар болгаш септээр мастер, үнүш ажаакчызы, арга-арыг болгаш арга-арыг-парк ажыл-агыйның мастери дээн ышкаш мергежилдерге өөренип болур.

"Профессионалитет" төлөвилел күүселдези-биле техникумда эде чаартынган сес өөредилге бүдүрүлгелери ажылдап турар. Кат-чимис, ногаа, сүт болгаш эът продукциязы болбаа-зырадыр өөредилге-бүдүрүлгө мастерскаяларынга, үнүш ажаар өөредилге-бүдүрүлгө шөлдеринге өөредилге чорудар төптү ажылдадыр.

"Оолдар, уругларны ажыл-биле хандыраарыга дузалажыр бис" – деп, Владислав Ховалыг дыңнаткаш, келир үеде ажыл берикчилери апаар регионун чедишкынниг көдээ бүдүрүкчүлери боттарының ажыл-агыйының баазазынга билиглерин практиктиг ажыл-биле быжыглап, төлөвилелди кады боттандыраар партнерлар болурун тайылбырлаан.

Хүлээп алыышкын кампаниязы июньнун 19-та ажылын эгелээш, август 20-де доозар. 9 база 11 класстың доозукчулары документилен республиканың хүлээп алыышкын комиссиязынче боду азы Күрүне ачы-дузаларының порталы азы Россияның почтазы таварыштыр чагаа-биле дужаап болур.

Июньнун 23-те Кызылда Арбат шөлүнге эртер Аныяктар хүнүн демдеглээн байырлап үезинде ажылчын олуттар ярмарказында дужаап болур.

Ярмарка үезинде "Профессионалитет" федералдыг төлөвилелдин төлээлери оолдар чаа өөредилге программасы-биле өөренириниң эки талаларын тайылбырлап таныштыраар.

/ ТР-ниң Чазааның парлалга албаны.

Бичии чаштарга номчугаштар

Тываның Баштыңының 2022 чылда грантызын алган төлөвилелдин боттаныышкынын ТР-ниң Националдар херектериниң талазы-биле агентилел дыңнаткан.

"Өөредилгиг номчугаштар". Шак мындыг аттыг "Алдын Эртине" уругларның парлалга бажыңы деп коммерциялыг эвес автономнуг организацияның төлөвилели 2022 чылда Тываның Баштыңының грантызының тиилекчилериниң санынче киргенин сагындыраал.

Бичии уругларның угаан-медерелин, ниити билиин делгемчидеринче, дыл-домаан, сагыш-бодалын сайзырадырынга угланган, оларга тааржыр бичии номчугаш "Хүнчүгежим", тыва, орус дылдарда комикс-тоол "Аңгыр-Мөгө биле Кижиге-Бүрүс", онаалга бижилгелерлиг кыдырааш "Тыва өг", ойнаарак-номчугаш "Метр" деп аттарлыг номчугаштар. Ук номчугаштарны Тыва Республиканың школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң чаштарынга таарыштыр ажылдап кылган.

Бичии номчугаш "Хүнчүгежим" деп грантының баштайгы номчугажы шагда үнген. Ону Тываның Баштыңының өмүнээзинден республиканың школа назыны четпээн уруглар албан черлеринге дамчыдып бээр ажыл уламчыла-вышаан.

Номчугашка ясли, уруглар садтарының эргелекчилери улуг

үнелелди берип, бичии чаштарга езулуг ажыктыг болгаш өөредилгиг номчугаш болганын чугулап чугаалап турарлар.

Орус болгаш тыва дылдарда комикс-тыва тоол "Аңгыр-Мөгө биле Кижиге-Бүрүс", онаалга бижилгелерлиг кыдырааш "Тыва өг" деп номчугаштарны типография парлап дооскан. Ону республиканың уруглар албан черлеринге, тускай тургускан график езугаар хүлээди, дамчыдар. Грантының ойнаарак-номчугаш "Метр" деп аттыг номчугажын парлап үндүрери-биле типографияже дужааган.

Грантының төнчү күүселдези бо чылдың август 31-де доостур.

/ ТМГ Медээлер

| Көдээ АЖЫЛ-АГЫЙ |

Бруцеллез – малдың халдавырлыг аарыы

Республикада чер болгаш мал ажылының кидин түлүк үезиниң келгени-биле хол-баштыр Тыва, Хакас республикаларда болгаш Кемерово областа – Кузбасста Көдээ ажыл-агый хайгааралының эргелели дараазында медээлерни дыңнадып турар.

2023 чылда Кызыл, Улуг-Хем, Чаа-Хөл болгаш Тес-Хем кожууннарның девискээринде бода болгаш шээр малда бруцеллез аарыы тарап турар таварылгалар илерээн.

Июнь 14-те У-Шынаа сумузуңуң Болчаг-Чери деп хонашта хуу дузалал ажыл-агый чериниң бода болгаш шээр малының ханын «Республиканың ветеринария төвү» шинчилеп турган. Халдавырлыг бруцеллез аарыының өөскүп турарын малдың ханындан тодараткан.

Бруцеллезту узуткап, ону таратпазы-биле баш удур ветеринарлыг хемчеглерни алган. Кажаа-хорааның өдээн дезинфекциялап, санитарлыг арыг-силиг байдалды тургузуп, күске-күжүгөн көвүдеезин дээш, болур-чогуур ажылдарны (дератизация) кылган.

ААРЫГ КАЙЫН ТЫПТЫП КЕЛИРИЛ?

Өшкү-хойну, инекти болгаш өске-даа азырал амытанны кайыын алганын, ооң кадык байдалын шинчип хынаанын бадыткаар ветеринария документи чок, чогуур лабораторлуг шинчилелдери болгаш тарылгалары база чок болгулаар. Мал-маганны хоойлуга чөрүштүр шак ынчаар аай-дедир саарып турар. Ындыг таарымча чок байдал бруцеллезтуң болгаш өске-даа халдавырлыг аарыгларның тыптып келириниң, ооң нептереп тараарының оруу апарган.

Бруцеллез аарыы хөй кезинде одар үезинде тараар. Чижээ, хуу мал ажыл-агыйлыг черниң кодан хою өске коданның аарыг малынга дужа бергенде, ол дораан чыпшына бээр.

ААРЫГНЫҢ ИМ-ДЕМДЕКТЕРИ КАНДЫГЫЛ?

Малдың бруцеллезтан аарый бергениниң кол демдээ боозунуң чайгаар дүже бээр. Арган-дорганы, эддиниң изии, эвээш бүдүрүкчүлүг апаары

дээрге, аарыгның ниити им-демдектери болур. Чамдык малдарның аарыы билдирбейн баар. Аарыг чүгле лабораторлуг шинчилелдер эрттирген соонда, илереп кээр.

Бруцеллез – дыка чып-шынчак халдавырлыг аарыг. Бүдүн коданга дораан-на тарай бээр. Бруцелла деп микроорганизмниң бактериялары аарыг малдың сүдүнден болгаш сидинден үнер. Ынчангаш малдың кежинге, өдээнге, чыткан черинге, кажаазынга, суг ижер, чем чиир оңгачазында-даа халдавырлыг бактериялар турар.

Бир эвес кижиге аарыг малдың чиг сүдүн, чедир хайындырбаан сүдүнден кылган ак чем аймаандан болгаш эът аймаан ижип-чип ажыл-лаар болза, бруцеллез аарыы дамчый бээр.

БАШ УДУР КАМГАЛАНЫР ДИЗЕ

Бруцеллез аарыының мал коданыга нептереп тараарын болдурбас дээш, малчыннар дараазында дүрүмнерни баш бурунгаар сагыр:

• Садыг-саарылга кылырынга көрдүмзүн черлерден

/ Мал эмчилери ажыл үезинде.

эът, сүт барааннарын садып болбас;

• Бүдүрүкчүлүктен садып алган эддин экидир быжырып, сүдүн хайындырган соонда, ижип-чиир;

• Малчыннар өске черден мал садып алган болза, мал эмчилериниң албан черинге ону бүрүткөдир, өскүзүртен келген малдың дугайында шупту медээлерни специалистерге дамчыдар, малды шинчип хынаарыга таарымча-

лыг байдалдарны тургузар;

• Мал садып алырда, мал согар черге дужаарда, малдың продукциязын садып-саарарда, ветеринария албан черинге баш бурунгаар дыңнадыр;

• Малдың эът-ханын специалистерге үргүлчү шинчидери дээрге, бруцеллезту баш удур болдурбазының эң-не чедимчелиг аргазы-дыр.

Р. ДЕМЧИК
белеткээр.

Тыва дыл шактарын 5 шак чедир көвүдөдир

Республиканың школа директорлары болгаш өөредилге орталлары-биле оралакчы башкыларының киржилгези-биле өөредилге программаларының шактарын хуваар хурал болуп эрткен. Аңаа школаларга тыва дыл болгаш чогаал өөртемнериниң өөредилге шактарын неделяда 5 чедир өвүдөдир дугайында өөредилге сайыдының оралакчызы Ольга Якушева болгаш ниити өөредилге болгаш кижизидилге килдизиниң удуртукчузу Светлана Монгуш башкылар-биле сүмөлешкен.

Улуг чыыштың кол
айтыры – феде-
ралдыг күрүнениң
өөредилге стандарты (ФКӨС)
тыва дыл болгаш төрзөн
кугаал өөренир кичээл шак-
тарын көвүдедир сорулгалыг
өөредилге планнарының
жызы-бүрү хевирлерин ара-
лынга дугуржуп сүмележири.
2023–2024 чаа өөредилге
жылында өөредилге план-
нарын, эртемнер шактарын
өоренип көргөш, тыва дылды

5 шактан эвэзш эвес ки-
чээлдээр дээрзин Тываның
Өөрөдилге яамызының спе-
циалистери санап үндүргөн.
Тыва дылды школага
өөредириниң дугайында ада-
иелер шийтпирлээр деп, Свет-
лана Монгуш демдеглээн.
Ооң чугаазы-биле алырга,
уруг бүрүзүнде төрзэн дылын
өөренир долу эрге бар. Ук
эргени чамдык ада-иелерниң
ажыглавын турары хараа-
данчыг. Тыва дылга чугаа-

ланмас уругну тыва классче
 тыва дылды өөредири-биле,
 а орус дылды билбес уругну
 орус дылга өөредири-биле
 орус класстарже кирип турар
 таварылгалар хей дээрзин
 Светлана Монгуш чугаалап
 турар.

– Орус дылга өөренип өскөн мен. База ол ышкаш бистиң төрөл аймаавыста янзы-бүрү язы-сөөктүң төлөзлери бар-даа болза, бодумну тыва кижжи деп миннип чоруур мен. Школага меңээз тыва дылды өөредип турган болза, төрөзэн дымны дыка эки билир турар ийик мен. Салгалдан салгал дамчып келген өгбелеривистиң өңчү кылдыр арттырып кааны өндүр улуг тыва дыйысыка аныяк-өскөнни сонуургадыры-биле

тыва дылдың шактарын
көвүдедип турар бис – деп,
Светлана Монгуш дыңнаткан.

Тэрээн дыл кырыган эртемнерни өөренир дугайында өөредилге планнарының хевирлерин Национал школа хөгжүдөр институттуң тыва дыл лабораториязының эргелекчизи Виктория Монгуш хуралдык кир- жикчилеринге таныштырган.

2023–24 чаа өөредилге
чылында дараазында
өөредилге планнарын
Өөредилге яамызы сүмөлөп
турар:

– зге школаның 1, 2-ги класстарга чаарттыгнан ФКӨС ёзугаар 4 дугаар хевирниң өөредилге программазы (төрзэн дылды 6 хун өөренир программа); 3, 4-ку класстарга – 3 дугаар хевирниң 6 хун

өөрөнийр амгы үеде ажилчын
ФКӨС ёзугаар өөредилге про-
граммазы:

- 5, 6-гьы класстарга чаарттыгган ФКӨС ёзугаар 5 дугаар хевирниң 6 хүн өөренир программазы; 7, 8, 9 класстарга – амгы үеде ажилчын ФКӨС ёзугаар 4 дугаар хевирниң 6 хүн өөренир программазы;

- 10-гу класстарга
чаарттыгын ФКӨС-биле
Россияның чоннарының
дылдарын өөренир тускай
программа ёзугаар, 11-ги
класстарга –амгы үеде ажил-
чын ФКӨС ёзугаар тускай хөй
салбырлыг программа ёзу-
гаар тыва дылдың шактарын
көвүдедир.

/ Алиса ДОНГАК.

Национал школа хөгжүдөр
институттун чуруктары.

«Улаатай» Тываны төлээлээн

Эң-не тергийн 4 программа
аразынче киргеш, тускай
шаңналга төлөптиг болган-
нар.

Ол ышкаш Тываның делегациязындан Республиканың политехниктиг техникумнун сургуулу Б.В. Шагачы «Улусчу ыры» номинациязынга тергидээш, I чергениң лауреады болган. «Улаатай» коллективинге фестивальдың киржикчизиниң сертификатын тывыскан.

Бо дээрге «Россия – аргаларның чурту» деп

президент платформазынын. «Биргилерниң шимчээшкини» деп Россияның уруглар болгаш аныктар шимчээшкининиң база Аныктар ажил-херзэниң талазы-биле федералдыг агентилелдин деткимчези-биле Россияның Аныктар эвилели болгаш Ханты-Мансийск автономнуг округу – Юграың Чазааның боттандырып турар улуг төлевилели-дир.

/ТР-нің Өөредилге
ямызының медээзинден.

анты-Мансийск хоорайга
юнь 11-ден 16 хүннеринде
олган «Россияның студент
азы» деп Бүгү-российжи
фестивальга бүгү чурттан
3 делегация, ооң иштин-
е 2000 ажыг студентилер
пришкен.

Фестивальга Ты-
ваны Тываның
политехниктиг
техникумунуң сургуул-
ларының «Улаатай»
коллективи төлээлээн.
Уң ажыг чогаадкчы
коллективтерниң аразындан
ыра сургуулдарның «Ыдык
ажым, мени камгала» деп
программазын эксперттер
түг үнелээн, фестивальдың
сүрөөдү атты тывыскан.

«Патриот» – шеригжиткен оюн

55-ки мото-адыгжы (даг) бригаданың девискээринге студентилер аразына шериг-спортчу «Патриот» оюну эрттирген. Аңаа республикадан студентилерниң 10 командалы киришкен. Шеригжиткен оюну «Билиг. Маадырлар» деп чырыдышкын акциязының иштинге Башкының болгаш дагдыныкчының чылынга тураскаадып эрттирген.

Киржикчилер 5 чаданы эрткен: «Чыскаалга белеткел», «АК-74-тү долу звес чазары болгаш чыыры», «Мергежил-диг сапер», «4 тускай сорулгалыг марш-бросок», «Тускай тактикалыг оюннар (пейнтбол)».

Түңнелинде, Тываның күрүне университетинин студентилери тергидиз. Ийги черни Кызылдың башкы колледжинин коман-
дазы алган. Үшкүзүнге Тываның көдээ ажыл-агый техникумунун
сургуулдары төлептиг болган. Тиилекчилерге акша сертификат-
тарын тывыскан. Ол ышкаш «Марш-бросокту эң-не тергип эрт-
кен», «Тергип сапер», «Тергип адыгжы» деп номинацияларнын
тиилекчилерин база шаңнаан.

Шериг-спортчу «Патриот» окуну ТывКУ-нуң Харылзаш-тырылга төвү ТР-ниң Өөредилге яамызы, ТР-ниң Аныяктар херектериниң талазы-биле агентилели база 55-ки мото-адыгжы (даг) бригада-биле катай организациялап эрттирген.

/ ТывКУ-нуң парлалга албанының медээзинден.

Ажыл хөй, күзелдиг улус эвээш

Июнь 20-де ТР-ниң Күш-ажыл болгаш социал политика яамызынга парлалга конференциясы болуп эрткен. Аңаа яамының сайыды Эдуард Сандан, ТР-ниң Чонну ажылга хаара тудар төвүнүн директорунун оралакчызы Азияна Саая, Кызыл хоорайның Өөредилге департаментинин кадрлар килдизинин даргазы Ольга Чылбак-оол болгаш «Восток» КХН-ниң кадрлар килдизинин даргазы Лариса Уюсова киришкен.

Болган парлалга конференциязынга Тываның күш-ажыл сайыды июнь 23-те Кызыл хоорайга база кожуун төптеринге болуп «Россияда ажыл. Арга-шинектерниң үези» күш-ажыл ярмарказының федералдыг чадазының дугайында тайылбыры берген. Шак ыңдыг Бүгү-российжи күш-ажыл ярмарказының регионалдыг чадалары бүгү Россияга апрельдин 14, 15 хүннеринде болуп эрткен. Тывага ол хемчегге 5000 ажыг кижиги киришкен. Хемчегниң түңнели-биле 246 хамааты ажылга тургустунуп алганын сайыт дыңнаткан. Ниитизи-биле Тывада амгы үеде 10 муң ажыг кижиги ажыл чок деп санадып турар.

Оларның аразындан 6 муң ажыг кижиги Чонну ажыл-биле хандылар төпте бүрүткедил алган. Статистика-биле алырга, 2020 чылдан тура ажыл чок улустун саны 5–6 хуу эвээжеп турар. Ынчангаш шак мындыг ярмаркаларны ажылга, ажылга тургустунуп алыр аргаларны ажылгаары чугула деп, Эдуард Сандан чугаалаан.

Июнь 23-те болуп күш-ажыл ярмарказы РФ-тиң 89 субъектилеринге хары угда болуп. Ооң уткасы ол хүн ажылдаар олут дилеп келген чонга өске регионнар-биле дорт харылзажып тургаш, ажыл дилекчинин дилээн хандырып бээринин аргазы бар болуп. Чижээ, Красноярск край болгаш Алтай Республика-биле ол хүн телекөвүрүг таварыштыр дорт ажыл берикчилери-биле харылзажып, оларның хереглеп турары тускай мергежилдиг улус-биле чугаалажышкыннарны ол-ла черге чорудуп болуп арга бар дээрзин ТР-ниң Чонну ажылга хаара тудар төвүнүн директорунун оралакчызы Азияна Саая дыңнаткан.

Тывада билдингир «Восток» КХН-ниң кадрлар килдизинин даргазы Лариса Уюсованың чугаалап турары-биле, чылдыңна шак мындыг күш-ажыл яр-

маркаларынга 40-тен 100 муң рубль чедир шалыңныг орук тудуу, бажың тудуунга ажылдаар олуттар барын айтып, кандыг мергежилдиг, чеже кижиги хереглеттинип турарын тодаргай бижи, ажылдаар күзелдиг улусту чалап турар бис. Чижээ, Улусту ажылга хаара тудар төп таварыштыр 11 кижини кран башкарыкчызы кылдыр өөредип алырывыска, чүгүе үжү ажылдап арткан. Өскепери олчаан келбээн. Удавас Чадаанага школа тудуун эгелээр, аңаа база хөй ажылчы олуттар ажиттынар. Ындыг-даа болза, ажылдаар күзелдиг улус эвээш кээп турар.

Кызыл хоорайның Өөредилге департаментинин кадрлар килдизинин даргазы Ольга Чылбак-оол хоорайда республика чергелиг уруглар албан черлерин санаваска, 35 уруглар сады, 15 школа бар деп чугаалаан. Бо хүнде 165 хостуг ажылчы олуттун 68-и уруглар садтарында, 97-зи школаларда. 2023 чылдың төнчүзүнге чедир чаа ажиттынар школага 124 башкы хереглеттинип турар. 2024 чылда ажиттынар ийи чаа школага 248 башкы херек болуп деп ол дыңнаткан.

Оон аңгыда, күш-ажыл ярмарказынга Тывадан 30 ажыг ажыл берикчилери хостуг

ажылчы олуттарны таныштырар. Кызылда Арат шөлүңге ярмарканың кол шөлчүгөжи регионнун башкарыкчы ажыл берикчилери ажыл дилекчилери-биле чугаалажып, оларга ажылга депширинин аргаларын сайзырадыр профугланышкынның хемчеглерни организаастап, чаа мергежилге халас өөредилгеже бижиттирип ап болур.

«Восток» КХН, «Россети Сибирь Тывазнерго» АН, «Лунсин» КХН, «Тардан Голд» КХН, «Тывахарылзаа-информ» АН, «БТК Групп» АН дээн ышкаш регионнун улуг бүдүрүлгелери 1500 хире хостуг олуттарны сүмелээрин хемчегиниң кол организаакчызы – Тываның Күш-ажыл болгаш социал политика яамызы дыңнаткан. Республиканың уруглар эмнелгези, Кызыл хоорайның өөредилге департаментизи, Росгвардия эргелели, республиканың айыыл-халап медициназының төвү база өске-даа бюджет албан черлеринин төлээлери ажыл дилеп келген хамаатыларны хүлээр.

Арат шөлүңге аңгы-аңгы угланышкыннарлыг беш аңгы шөл ажылдаар. Аңаа ажыл дилеп келгеннер РФ-тиң өске регионнарындан ажыл берикчилери-биле онлайн чугаалажып, хостуг олуттарже шилилдени эртип болур.

Чонну ажылга хаара тудар төптүн, МФЦ, «Ада-чурт камгалакчылары» фондунун, Социал фондунун база Сайгарлыкчы чорук деткиир фондунун специалистери күзелдиг кижилерге консультацияларны бээр. «Чырыдышкын» өөредилге албан черлеринин шөлүңге чугула хереглелдиг мергежилдерге база квалификация бедидеринин талазы-биле информацияны таныштырар. Тываның күрүне университети, техникумнар база «Билиг» бүгү-российжи ниитилелдин салбыры ол шөлчүгөште хем-

чеглерни организаастаар. Россияның ОБЯ-ның ТР-де к эргелели, 55-ки мото-адыгжы (дар) бригада, ДОСААФ-тын регионалдыг салбыры, дүргө дуза эмчилери – «Арга-шинектер» деп шөлчүгөшке келген ярмарка киржикчилеринге көргүзүлгүг кичээлдерни эрттирер.

«Карьера» аныяктар шөлчүгөжи ажыл-агыйлыг аныяктарга мастер-класстарны, ажылдан дашкаар хостуг ужуражылгаларны эрттирер. Аныяктар херектеринин талазы-биле агентилел блогерлерин бижидип алыкчылары-биле ужуражылгаларны база социал керээ алыкчылары – ажыл-биле бот хандырттыганнырның делгелге-ярмарказын организаастаар.

Республиканың кожууннарында ажылга чонну хаара тудар төптерге шак-ла ыңдыг шөлчүгөштер база ажылдаарын Күш-ажыл яамызы дыңнаткан.

Болган парлалга конференциязынга Тывада билдингир «Восток» КХН-ниң кадрлар килдизинин даргазы Лариса Уюсованың чугаалап турары-биле алырга, чылдыңна шак мындыг күш-ажыл ярмаркаларынга 40-ден 100 муң рубль чедир шалыңныг ажылдаар олуттар барын айтып, кандыг мергежилдиг, чеже кижиги хереглеттинип турарын тодаргай бижи, ажылдаар күзелдиг улусту чалап турар. Ындыг-даа болза ажылдаар күзелдиг улус эвээш кээп турар.

Кызыл хоорайның Өөредилге департаментинин кадрлар килдизинин даргазы Ольга Чылбак-оол хоорайда уруглар албан черлери, чаа школа, уруглар садтары немей туттунуп турары-биле бо чылдың төнчүзүнге чедир хоорайның школаларында 60 башкы чедишпейн турар, 2024 чылда чүс ажыг башкылар болгаш кижизидикчи башкылар хереглеттинип турарын дыңнаткан.

/ Карина МОНГУШ

| МЕДЭЭ |

Доозукчу кезжээлерниң эртер чуруму

Өөредилге яамызы доозукчуларның байырлыг кезжээзин эрттиреринин чурумун бадылаан. Июнь 24-те 11-ги класстың доозукчуларынга байырлыг кезжээ хемчеглери болуп эртер. Байырлыг кезжээ 22.00 шакка чедир доозулган турар ужурлуг дээрзин Өөредилге яамызы дыңнадып турар. Оон ыңай, яамы ук хемчеглерниң чорудуунун дугайында методиктиг арга-сүмелерлиг документ-саавырны үндүргөн.

Документ өзугаар, байырлал үезинде айыыл чок чорук дүрүмнерин хайгаараары-биле ада-иелер, шагдаалар болгаш эмчи ажылдакчылары турар. Ол ышкаш байырлыг хемчегни ресторан, кафелерге эрттирери, ада-иелерден акша чыыры, эзиртир суксун ижери, өрт айылын баш удур болдурбас чурумунун үезинде арга-арыгже, хемнер-хөлдөргө агаарлап үнери хоруглуг, агаарже салют чазылдылары база хоруглуг.

Школада 11-ги класстың доозукчулары 10 кижиден эвээш болза, кожуун төвүңге чаңгыс аай доозукчу кезжээлерни эрттирип, школа автобустары-биле аай-дедир чедирер.

/ Бистин корр.
Чурукту интернеттен алган.

ТР-НИИ МЕДИЦИНА ПАЛАТАЗЫНЫҢ 10 ЧЫЛ ОЮНГА

Тываның эмчилеринин демнежилгези

эмнелгезинин уруг эмчизинин оралакчызы Раушан Сандан-оол олар ажилдаан.

Тываның Медицина палатазының кол сорулгазы — республиканың эмчилер ниитилелин каттыштырары, чоннуң кадыкшылын камгалаар болгаш ук ажилдың шынарын экижидер системаның боттанылгасын кады ажилдап кылыры.

2014 чылдың март айда ТР-ниң Медицина палатазының сайтызы ажилдап эгелээн. Ук сайттан ооң ажилының, республиканың болгаш Россияның кадык камгалал адырының чаа-чаа медээлерин көрүп болур. Ол-ла чылын республиканың аныяк эмчилеринин шуулганы болуп эрткен. Ук хемчег хөй-ниитинин нарын айтырылганынче аныяк специалистерниң кичээнгейин хаара туткан. Ол ышкаш аныяк эмчилерниң деңнелин бедидер сорулгалыг «Тергин аныяк эмчи» деп мөөрейни база эрттирген.

«Тус черниң эмчизи» деп программаның киржикчилеринин назы-харын 45 харга чедир улгаттырарын база күш-ажыл стажынче эмчилеринин интернатура болгаш ординатурага өөренип чораан чылдарын база кириерин удуртулга кежигүннери сүмелээн.

Медицина палатазынга Аныяктар комитетинин база ажиткан. Ооң кол сорулгазы республикадан аныяк кадрларның чоруй баарын болдурбазы, аныяк эмчилерге патриотчу кижизидилге талазы-биле лекцияларны, семинарларны организаастаары, эмчилерге материалдыг эвес деткимчени тургузары болур. Бо угланышкын-биле Медицина палатазының Росси Күжүгет баштаан 3-кү удуртулгазы хөй ажилды кылган.

Хөй-ниити албан черинин уруг уjur-уткалыг төлевилелдеринин бирээзинге «Эмчилер аллеясы» хамааржыр. Ынаар маадыр эмчилеринин тураскаалдарын болгаш ооң девискээрин чаагайжыдары

кирип турар. ТР-ниң Медицина палатазының эгелээн болгаш ажилдап кылган бо төлевилели «Хоорай чаагайжыдылгасын тургузары» деп регионалдыг төлевилелдин даңызынче кирген. Ооң тудуу болгаш чаагайжыдылгасы 2023 чылдың 3-кү кварталында доостур.

Эмнелге ажилдакчызының ат-алдарын бедидер сорулга-биле чылдың-на «ТР-ниң кадык камгалалының тажы болгаш даңгыназы» мөөрейни эрттирип турар. ТР-ниң Медицина палатазының юриси эмнелге ажилдакчыларының эрге-хоойлу талазы-биле билиин бедидери-биле база лекцияларны номчуп турар.

Ол ышкаш социал четкилерде Медицина палатазының албан ёзуугаар арыннары, бөлүктери идепкейлиг ажилдап турар. Ында бүдүн республиканың эмнелге ажилдакчылары бот-боттарының аразында янзы-бүрү темаларга харылзажып, чаа-чаа медээлерни

/ Медицина палатазының төлээлери ажил үезинде.

дамчыдып турарлар.

Covid-19 аары непереп турар үеде, суурларда эмнелге ажилдакчыларын «Социал хөмүр» программасынче кириеринге, чамдыктарынга ажилдап тургаш, коронавирустан аарый берген үеде, бээр уjurлуг төлевирлерден ойталаптарга база Медицина палатазы дузалажып турган.

Ук организацияның эгелечки саналы-биле Кызыл хоорайның мэриясы чылдың-на уруглар сады хереглеп турар эмнелге ажилдакчыларының уругларынга 30 олутту аңгылап берип турар. Уруглар садтарында олуттар чедишпес болганындан, Кызыл хоорайда эмнелге ажилдакчыларының

уругларынга, уруглар садынга олут бергиге чедир хайгаараар төп тургузар төлевилелди ажилдап кылган. 2023 чылдың июнь айда ТР-ниң Медицина палатазының 10 чылдаан оюнга тураскаадып, эмнелге ажилдакчыларының шуулганын эрттирерин планнап турар.

2022 чылдың октябрь айдан амгы үеде чедир Медицина палатазының чаа тургузуу Анджела Канчыыр-оолдун удуртулгазы-биле бодунуң сорулгаларын чедип ап, чаа-чаа төлевилелдерни кылып, чедишкенин ажилдап турар.

/ Чыжыргана СААЯ.
Чуруктарны Медицина палатазының архивинден алган.

/ Эмчи кижинин канчаар алдынарының дугайында лекция үезинде.

Эртемден эмчилер

Тываның эмчилери медицина эртемнеринин болгаш кадык камгалал адырының хөгжүлдэинче боттарының элээн уруг үлүүн эртип турарлар. Тываның эмчилеринден 66 эмчи кандидат, 5 эмчи доктор диссертациязын камгалап алганнар.

Эртем кандидаты — Россия Федерациясында дээди өөредиге черинин соонда эртер 2 ем чадазының бирээзи. Эртем доктору — Россия Федерациясында дээди чаданың дугаар эртем чадазы. Тыва Республиканың ме-

дицина эртемнеринин докторларынга Вячеслав Ондар, Эренмаа Ондар, Людмила Эрдыниева, Аяс Маады, Херелмаа Монгуш хамааржыр.

ТР-ниң медицина эртемнеринин кандидаттарына Ирина Бадыргы, Анета Бодур-Ооржак,

Александр Ванданов, Анита Васильева, Яна Даваа, Зинаида Дажы-Сегбе, Айлаана Делгер, Альберт Донгак, Артур Дүктен-оол, Вячеслав Кашпык-оол, Орлан Корнилов, Борис Кудерек, Росси Күжүгет, Лариса Куулар, Надежда Куулар, Мерген

Кызыл-оол, Инна Лопсан, Александр Матракин, Анжелика Монгуш, Белекмаа Монгуш, Жанна Монгуш, Рада Монгуш, Юлия Монгуш, Андрей Обухов, Ольга Омзаар, Домбуу Ондар, Светлана Ондар, Надежда Ооржак, Оксана Ооржак, Орлан Ооржак, Светлана Ооржак, Урана Ооржак, Долаана Оюн, Чодураа Парчина, Ноябрина Салчак, Анна Сарыглар, Саида Сенди, Олег Сим, Сайзана Салчак, Чойганчай Симчит, Буян Сиразитдинов, Галина Соян, Айлана Спирина, Луиза Сундуй, Тамара

Тарбастаева, Татьяна Ткаченко, Марина Феденко, Шораан Хертек, Вячеслав Ховалыг, Дамырак Ховалыг, Нелля Ховалыг, Марианна Хомушук, Алефтина Хунан-оол, Эмилия Цыбикова, Алексей Черногоров, Игорь Черногоров, Наталья Чистякова, Роза Чылбак-оол, Михаил Шабаев, Алефтина Шаравии, Лада Шаравии, Алефтина Шивит-оол, Валерий Ширипей, Тамара Ширипей, Владимир Ширипей хамааржыр.

/ Тываның Кадык камгалал яамызының медээлеринден.

Диңмиттиг хүннер эрткен

Июнь 15–18 хүннеринде Кызылга IV дугаар Делегей чергелиг “Азия төвүнде фанфарлар — 2023” деп үрер хөгжүм оркестрлериниң фестивалы эрткен. Ону Ада-чурттуң Улуг дайынынче тыва эки турачы танкчыларны үдээден бээр 80 чыл оюнга тураскаадып эрттирген.

Ооң-биле чергелештир “Енисейниң уруглары” деп I дугаар уругларның үрер хөгжүм оркестрлериниң аразында фестиваль-мөөрей кончуг солун эрткен. Аңаа Красноярск, Абакан, Минусинск болгаш Тывадан барык 100 ажыг уруглар киришкен. Коллектив бүрүзү шыырак белеткелдиг болганын жюри кежигүннери демдеглээн. Ол ышкаш эң-не кол чүүл, аңгы-аңгы хоорайлардан келген өзүп олурар хөгжүмчүлөр бот-боттары аразында эки таныжып, моон-даа соңгаар быжыг найыралдыг болурунга, үрер хөгжүмгө сонуургалы улам күштелеринге фестиваль улуг рольду ойнап турарын чугаалап турганнар.

Шак ындыг уругларның фестиваль-мөөрейлери чүгле Тывада эгелээн эвес, а Россияның өске-даа хоорайларында үрер хөгжүм фестивалдары-биле чергелештир болгулап турар. Чурттуң Президентизи В. Путинниң эгелээшкени-биле чарлаттыг Башкы болгаш дагдыныкчының чылын кичээнге алгаш, Валерий Халилов аттыг үрер хөгжүм ниитилели уругларның үрер хөгжүм коллективтеринге шак ындыг улуг деткимчени көргүзүп турар дээрзин фестивальдың ийги хүнүнде ТР-ниң Культура яамызынга сураглыг дирижерлар-биле болган брифингге онзагайлап демдеглээннер. Аңаа

ТР-ниң Чазаның Тимур Дулуш аттыг үрер хөгжүм оркестриниң 15 чыл дургузунда кылган төлевилелдери хамыкты кайгадып турар аъттыг, конькилиг оюн-көргүзүүн бараалгадып, ырлавышаан, танцылавышаан, хөгжүм херекселдеринге ойнап чоруур делегейде кара чаңгыс оркестр-дир деп чугаалааннар. Болган брифингге ТР-ниң культура сайыды Виктор Чигжит Тываның аалчыларынга байыр чедирип, фестивалды деткип келгенине четтиргенин илереткеш, ол ышкаш РФ-тиң Камгалал яамызының Төп шериг оркестри Тываның ыдык ырын ойнааш, дискиде бижидип бергенин дыңнаткаш, ховар белек-тир деп, демдеглээн.

Ол хүн В. Көк-оол аттыг Национал театрда чүгле Тываның эвес, а Россияның чоргааралы дирткен оркестриниң тургустунганындан бээр 15 чыл оюнга тураскааткан концерт болган. ТР-ниң Культура яамызының мурнундан 15 харлаан оркестрге 150 муң рубльди бээр дээнин сайыт В. Чигжит дыңнаткан.

Фестивальдың үшкү хүнүнде “Енисейниң уруглары” фестиваль-мөөрейниң тиилекчилери тус-тузунда шаңнаткан. “Джаз оркестр” деп шаңналга бирги черни Красноярск хоорайдан «Юлия Баранованың JAZZ» оркестри чаалап алган. “Оркестр” деп номинацияга Абаканның А.А. Кенель аттыг уругларның уран чүүл школазының үрер хөгжүм оркестри тиилекчи болган. “Ансамбль” деп номинацияга Тывадан “Ойна” деп ансамбль бирги черни алган.

Фестивальдың диңмиттиг хүннери ылаңгыя хөгжүмчүлөргө кончуг солун болгаш ажыктыг эрткен. Июнь 18-те

В. Көк-оол аттыг Национал театрда фестивалдың байырлыг хаашкыны болган. Аңаа ТР-ниң Чазак Даргазының оралакчызы Тимур Куулар чыылганнарда Чазактың болгаш бүгү чоннуң мурнундан байыр чедиргеш, күрүне шаңналдарын тывыскан. “Тыва Республиканың алдарлыг артизи” деп хүндүлүг атты РФ-тиң Камгалал яамызының Төп шериг оркестриниң начальниги, РФ-тиң алдарыг артизи, Дагестан Республиканың улустуң артизи, полковник Сергей Дурынгге тывыскан. “Бо чаңгыс мээң эвес, а оркестрниң бүгү хөгжүмчүлериң чедишкени-дир” — деп, хенертен алган бедик шаңналынга өөрүп, Сергей Дурыгин чугаалаан.

Тыва Республиканың Чазак Даргазының Хүндүлел бижии-биле ТР-ниң Чазаның Т. Дулуш аттыг үрер хөгжүм оркестриниң уран чүүл удурткучу Найыс Дулушту шаңнаан. Тыва Республиканың Чазак Даргазының Өөрүп четтиришкин бижиин оркестрниң хөгжүмчүлери Алдынай Араптанга (флейта), Анжела Доспай-оолга (саксофон) болгаш оркестрниң экономизи Чечена Ооржакка тывыскан.

Аңаа улаштыр кежээниң байырлыг кезээн РФ-тиң Камгалал яамызының Культура департаментизиниң начальниги уламчылааш, хей чылдар дургузунда үр-түң-нелдиг кады ажылдажылгазы дээш ТР-ниң Культура сайыды Виктор Чигжитке РФ-тиң Камгалал яамызының хөрек демдээн тывыскан. Ол ышкаш бо чылдың апрель төнчүзүнде Москвага болган РФ-тиң Камгалал яамызының Төп шериг оркестри-биле кады улуг концертке киришкеш, хейнүн сонуургалын чаалап алган “Алаш” бөлүүнүң хөгжүм-

/ ТР-ниң Чазак Даргазының оралакчызы Тимур Куулар, РФ-тиң Төп шериг оркестриниң начальниги Сергей Дурыгин.

/ ТР-ниң Чазак Даргазының оралакчызы Тимур Куулар, хөгжүмчү Алдынай Араптан.

чүлериңе РФ-тиң камгалал сайыдының мурнундан Өөрүп четтиришкин бижиктерин тывыскан.

Ол кежээ көрүкчүлери РФ-тиң Камгалал яамызының Төп шериг оркестриниң профессионал бедик деңгелдиг оюн-көргүзүү магадаткан. Сценаже дирижер бүрүзү үнүп,

оркестр-биле хөйге билдингир хөгжүмнү, ырыларны күүсеткен. Ылаңгыя “Тиилелге”, “Катюша” деп ырыларны бүгү залда көрүкчүлөр туруп келгеш, шупту деңге ырлажып тараан.

/ Бистиң корр
Буян ООРЖАКТЫН
тырттырган чуруктары

Чаштарга эки салдарлыг Төп шериг оркестри

/ Алексей Мөңге концерт үезинде

РФ-тиң Камгалал яамызының Төп шериг оркестри чурттуң Камгалал сайыды Сергей Шойгунуң төрөөн чер-чуртунга аалдап, Чадаана хоорайның чурттакчыларынга чоргаар, түрлүг оюн-көргүзүүн бараалгаткан. Россияның алдарлыг артизи, полковник Сергей

ларның хүндүлүг аалчылары болган.

Улуг Тиилелге хүнүнде байырлалдың маржын, Кызыл шөлгө хөй-хөй солдаттарның марштан эртериниң, Президентиниң дүжүлгеже саадаар ёзулалының болгаш өске-даа чурт деңгелдиг улуг

хемчеглерниң хөгжүм-аялгаларын үдээр Камгалал яамызының Төп шериг оркестри Чадааның М. Монгуш аттыг культура одааның мурнунга 1 шак ажыг үргүлчүлөлдиг концертин ийги удаа бараалгаткан. 2014 чылда июнь айда Чадаанага бир дугаар кээп турган үезинде оркестрниң солизи Светлана Ильина сонуургак чаштарның бирээзи-биле бодунуң ойнаар хөгжүм херексели ксилофонга кады ойнааннар. А Валерий Халилов база оларның бирээзинге оркестрни дирижерлаар арганы тургускан. Ол бүгү хилис болбаан.

«Азия төвүнде фанфарлар» фестивалының концерттерин көрүп турган чаштарның бирээзи хөгжүмчү болуру-биле Москваның В. Халилов аттыг шериг-хөгжүм училищезинде өөренип турар. Ол ышкаш Камгалал сайыды-

ның Төп шериг оркестриниң 60 хире хөгжүмчүлериң аразындан дың-на чаңгыс тыва хөгжүмчү Алексей Мөңге улуг хемчээлдиг туба деп үрер хөгжүм херекселин ойнап олурар болду. Ол база 2016 чылда ук оркестрниң Туран хоорайга концертиниң соонда Төп шериг оркестринге ойнаар сорулганы салып алгаш, Кызылдың уран чүүл колледжизиниң үрер хөгжүм салбырынче изиг күзели-биле өөренип кирип алган. Школа дооскуже чедир чаңгыс-даа хөгжүм херекселинге ойнап көрбээнин база спорт-биле өңүктөжип, ооң-биле профессионал мергежилин улаштыр холбаар сорулгалыг турганын Алексей Мөңге чугаалаан. Оркестрниң хөгжүмчүлериң боттарының киржилгези база дириг хөгжүм аялгазы ооң салым-чолунга улуг салдарны чедиргени чугаажок. Ол ышкаш ук оркестрге шилилге эртип алыры нарын, чурттуң регионнарының шылгараңгай

салым-чаяанныг хөгжүмчүлери алыр дээрзи билдингир. Алексей Мөңге ук оркестрге туба хөгжүм херекселинге ойнап, бир чыл дургузунда шериг албан-хүлээлгезин күүседир.

2023 чылдың июнь айда тыва эки турачыларның Ада-чурттуң Улуг дайынынче аъттанганындан бээр 80 чыл оюнга тураскааткан «Азия төвүнде фанфарлар» деп үрер хөгжүм оркестрлериниң аразында Делегей чергелиг фестиваль болуп эрткенин сагындыраал. Ук хемчег ТР-ниң Чазаның Т. Дулуш аттыг үрер хөгжүм оркестриниң идепкейлиг эгелээшкени-биле база ТР-ниң Чазаның, РФ-тиң Камгалал яамызының, В. Халилов аттыг үрер хөгжүм ниитилелиниң болгаш республиканың Культура яамызының деткимчези-биле 4 дугаар удаа болуп эрткен.

/ Алиса ДОНГАК.
Павел Чесноковтуң тырттырган чуруктары

«Дагдыныкчы» деп сөс улуг ужур-уткалыг

КИЛЕР БО СӨСКЕ БИР ТУСКАЙ ХАМААРЫЛГАЛЫГ,
ХУНДУТКЕЛ-БИЛЕ АДААРЛАР

«бүле үе-дүптен бээр бир бөлүк ажил-агый-жы чүүлду тургузуп кел-митилелдин үүрү-дүр. Ол бүткүл бажында ыяап-ла туркучу азы дагдыныкчы болуп кестүр. Дагды-ныкчы элээн каш кижилерни таап ажилдадып тур-гана, ол бир-ле кижиге онза ээлейни угландырып, ооң тан ажилының шынарын таап, соң-даарта ону удур-тузасы мурнакчы ажил-чы болурунга чедирер уткалыг.

Дагдыныкчы бүгү-үнкү улуг ужур-дузалыг чүвени Совет Эвиле-ринин 1930 чылдарда үле-тижээнден билир бис. Актарны төрөөн чуртунга эдиген, чонунга ынак чо-тук хевирин оон көрүп кел-бис. 1975 чылда «Аныяк-чы дагдыныкчызы» деп дүлүг хөрөк демдээн, 1981-да «РСФСР-ниң аныякта-ны алдарлыг дагдынык-чы» атты ССРЭ-ниң Чазаа тааткан. 2021 чылда Россияның Президентизи утин дагдыныкчы деп ужур-уткалыг бедик атты ал диргискенинге өөрүп, кивес аргажок.

Башкы деп делгем, ханы алыг нарын ажилды уургап, шилип алганым арылга эвес. Чөөн-Хем-тиң Чыраа-Бажында мның төрели, эге класстар кызы, Тыва АССР-ниң арлыг башкызы Сара Мон-

гушовна Каңгыр-оол угбам мени Чадаанадан кыйгыртып эккеп, башкы эртемни чедип ап, ажилдаарын сүмелеп, сонуургаткан. Школа соонда ынчап-мынчап турумда, «0» класс хүлээндирген. Методиктиг сүмелерни болгаш «0» класстың өөредилге планын айтып берип, кезээниң-не мени өөредип турган. Ол мээң баштайгы дагдыныкчымын-дыр. Угбамның ачызын ынчаар көргөн мен.

Педагогика институтунга өөренип киргенивисте, бис-ти алдар-аттыг башкылар өөредип турган: Кимаа Би-че-ооловна Март-оол, Шулуу Чыргал-оолович Сат, Доржу Сеңгилович Куулар, Елизавета Боракаевна Салзыңмаа, Регина Рафаэловна Бегзи, Галина Ивановна Принцева, Альбина Ивановна Бирюкова, Мария Андреевна Хадаханэ болгаш өскелер-даа.

Бо-ла болгай дагдыныкчы-ларымыс, оларның эгээрти-мес дуржулгазынга өөренип, билиглерни угаанымыска сиңирген бис. 1979 чылда институтту дооскаш, Улуг-Хем-ниң Чааты ортумак школазын-га бардым. Школа директору Майл-оол Чодун-оолович Оюн, өөредилге эргелекчизи Дуюн-ган Кыргысович хүлээп алган. Ынчалдыр-ла башкы ажилын-че кириптим. Үр болбаанда, директорнуң дужаалын эзу-гаар, мени класстан дашкаар өөредилге эргелекчиледип каан.

Ол үеде көдээ Совет дар-газының эргези дыка улуг турган. Ооң даргазы Товарищ-тай Сарыг-оолович Ховалыг мени кыйгыртып алгаш, чугааны кылган. «Школаның директору Майл-оол Чодун-оолович Оюн-биле сүмелеш-тивис. Коммунисттик партия-ның кежигүнүнге кандидат болурунга чөпшээржи, билдиришкенин бижи-риңерни саналдап тур мен». Мээң-биле элээн үр суртаал ажилын чорутту. Ол ийи дарганың сүмезин дыңнап, ону удуртулга болдуруп, ор-ганизакчы, өөредилге эрге-лекчизи, школа директорлап, Кызыл кожуунуң өөредилге эргелекчизи даргазы, уруглар садының эргелекчизи болуп ажилдадым.

Аныяк кадрларны арга-дур-жулгалыг ажилдакчыларга кожуп, даандырып каар, олар яңы-бүрү айтырыглар-ны шын шиитпирлээринге дузалажыр. Школа назылыг уругларны класс башкызы, социал педагог хүн бүрүде чугаалажып, амгы үеде, келир үеде кандыг болурун, өг-бүлелиг, тускай мергежил-ди чедип алгаш, чон-биле канчаар чугааны чорударын, ажилды удуртуп угланды-рарын өөреникчилер-биле ажык чугааны кылып турган башкының дагдыныкчы ажилының бир хевир болур. Чаатының, Чербинин, Сукпак-тың ортумак школаларының, № 15 лицей-школаның, доо-

зукчуларынга дагдыныкчы болдум. Өөреникчилеримни бо үеде чедир сактып чоруур мен. Олар даанган ажилынга кызымак, харыысалгалыг ажилдап чоруурлар, олар мээң өөрүшкүм, чырык сыл-дыстарым болган.

Дагдыныкчы – элеп читпес ажил. Тывада күрүне универ-ситетиниң башкызы Екате-рина Тамбаевна Чамзырын хөй-ле оолдар, уругларны дээди эртемге өөредип каан. Башкы боду дыл эртемдени. Ооң студентилери 15 дугаар-лыг лицей-школага практика эрттирип келгенде, ол сур-

гуулдарны меңээ быжыглаан. Эртемден башкының студен-тилериниң билии кайгамчык бедик. Оларның аразындан Алимаа Хереловна Хензиг-оол дыл эртемдени, Аңгыр-оол Хирлиг-оолович Аңнаар-оол – билдиги удуртукчу, үе-биле деңге басып чоруур директор, шүлүкчү, Меңги На-гаан-оолович Ооржак – хүн-дүлүг дагдыныкчы, чогаалчы болганынга чоргаарланып, мөгейип чоруур мен.

/ Нина ДОРЖУКАЙ,
Россияның Улус өөредил-гезиниң тергини.

«Кайгал»: чиңгине утказын эгидер ези келген

жыглал чок арткан дыл, даарта барып төөгүнүн нарынандан чиде бээр. Ин дыл дижик. Бурунгу ли дылдарның латин-фа-к адырының латин дылы унуң соонга салгакчы-арттырбайн чиде бер-Бижимел дылдыг тур-болгаш, ол шуут-ла чиде бээр, саазын кырында кан. Ол ам кол нуруузун-үрээ-хиитиң, эртемниң ганчок ажыглаар дылырган, ынчалза-даа аас-ы, чугаа дылы болуп лаан. А улус-чон чугаа-пас, ажыглавас дылды эн дыл дээр-ле болгай

сөс курлавыры, чер-чер аайы-биле диалектизи «өндүр болгаш күчүлүг» орус дылдың болгаш хары дылдарның хөмө таварыш-кынын угбайн турар. Ынчан-гаш уттундурган чиңгине тыва сөстөр көвүдээр, ооң бир көскү чижээнге «кай-гал» деп сөс хамааржыр. Харалаан, совет үе-чадада ооң эзулуг ужур-утказын эмин эрттир бужартадып, чуду-каралап каапканы кончуг, ам кээп ооң чиңгине утказы өскерилген, бир-ле ооржу, дээрбедекчи, үптек-чи кижилер билдинер апарган. Херек кырында ооң чиңгине утказы көңгүс өске болдур ийин – чончу, олут орбас, чыдын чытпас, энергия-күжү эриин ажыр

чалгып чоруур, соругдаанын черле салып өлбөс, херек апарза, ол дээш амы-тынын-

дан чарлырындан кортпас окпан-чикпен, эрес-шогаа кижини ынча дээр. Кара

сөстөп чугаалаарга, кайгал дээрге эрес-шогаа, тудун-гур-кавынгыр, дидими, тенээ иштинден итире теп чоруур, экииргек, дузааргак кижидир. Лев Гумилевтуң төөгү эртемнеринче неп-тередип киригени «пассио-нарий» деп сөстү чаңгыс «кайгал» деп тыва сөс-биле очулдуруп болгу дег. Гуми-левтуң бижи турары-биле алырга, «пассионаржы чорук дээрге бир-ле чүүлду бүдүрүксээр өскертиксээр кижиниң ишти-хөңнүндөн ала-чайгаар дештип үнүп келир хай-чагырга чок итти-риг-дир».

Кайгал деп билишкени-ниң чиңгине утказын катап эгидериниң дугайында удаа-дараа бижи, хөйге угаадып чор мен. Оон черле түңнел үнөр боор дээрзинге бүзүрөп чоруур мен.

/ Артур ХЕРТЕК.

Ховар кыс — Надя

1946 чылдың чайы. В.Б. Оскал-оолдун цирк бөлүү-биле кады Наталья Ажыкмаа база ынчангы тыва театрның чурукчузу Николай Рушев Бай-Тайганың Кара-Хөл суму-зунга чорааш, Даспы-Аксынга бистиң аалывыска доктааганнар. Ол кезээ ачам кончук семис, тулук иртти дөгергеш, артистерни шайлаткан.

Эртенінде аъттыг, чадаг чон чыгып кээрге, цирк көргүзүү-даа эгелээн. Аңаа Наталья Дойдаловна «Ээлдек шыңгыраашты» самнаан, а Рушев Ажыкмааны чураан.

Кезээ Ажыкмаа авам-биле иелээн даштыгаа дыт дөзүнге шайлап олургааш, авамдан айтырган: «Дөө ол орус кижиле таныжып тур мен, угбай. Кандыг деп бодаар силер?» — дээн. Авам каттыргаш, Ажыкмаага: «Кандыг боор, дуңмакым, кижилер ышкаш кижиле-дир» — дээш, оларның таныжылгазын улам деткип каан. Рушевтерниң өг-бүлөзү шак ынчаар эгелээн.

1952 чылда бо өг-бүлөгө уруу Надя төрүттүнген. Надяның төрүттүнген хоорайы Моолдун Улан-Батор. Надя эрте чажында-ла чуруп эгелей берген. Шак ынчаар ол 10 муң ажыг чуруктарны чураан. Ооң кымга-даа дөмейлешпес чурукчу салым-чаяаны делегейниң билдингир чурукчуларын кайгаткан.

Надя Пушкинниң, Булгаковтуң, Толстойнуң, Некрасовтуң болгаш өске-даа улуг чогаалчыларның чогаалдарының маадырларын чураан.

Надяның чураан чуруктары өлүм чок. Ооң чуруктарын

ССРЭ-ге, даштыкы чурттарга делгеп көргүскен соонда, документалдыг кинофильмнер удаа-дараа экраннарда үнүп эгелээн. Надяның мындыг алдарлыг чурукчу кылдыр хевирлеттиннеринге, ооң аказы Николай Константин-овичиниң, авазы Наталья Дойдаловнаның ачы-хавыяазын маңаа база онзалап демдеглээр апаар.

Надя 1969 чылдың март 6-ның эртенінде, школазынче белеткенип тургаш, хенертен чок болган. Бо дээрге делегейниң уран чүүл хөгжүлдизинге эгиттинмес улуг чидирг.

Надя чок болган соонда, ооң Москвага өөренип турган 470 дугаарлыг школазын, Хүн системазының бир Планета-зын адап, мөңгөжиткен. Ол ышкаш Тываның талазындан делегей чергелиг бичии чурукчу Надя Рушевага Ленинчи комсомол шаңналын тывыскан болгаш Кызылда уругларның чурулга школазын ооң ады-биле адаан. Кижилер төрөткенге Надя Рушева ышкаш кижилер ховар төрүттүнер.

/ Даш-оол КАРА-САЛ.
Кызыл хоорай.

«Хараачыгайлардан» үлегерден алыңар

Сукпак суурда кадык-чаагай амыдыралды чурттагычон аразынга суртаалдап чоруур «Хараачыгай» бөлүү тургустунгандан бээр 5 чыл болуп турар.

Бо бөлүктүң кижигүннери Сукпак суурнуң херээжен чонунга эртенги сула шимчээшкinnerни организастап турар. «Хараачыгайлар» чайгы үеде Улуг-Хем эриинге көктүг шыкка чыгып алгаш, сула шимчээшкinnerни кылырындан аңгыда, эрик кыдыының богун аштап-арыглап, ында дыштанып келген чонга бойдуска хумагалыг болурун чагып, тайылбыр ажылын база чорудуп турарлар. Кышкы үеде дош кырлап ортулукче кешкеш, доңмас кара-сугну мага хандыр ижип, агаарлап алгаш, улаштыр Культура бажыының бир өрээлинге сула шимчээшкinner кылып турарлар.

Беш чыл иштинде бөлүктүң кижигүннери өске хоорай,

суурларже көжүп чоруп, кежигүннер немежип тура «Хараачыгайның» кежигүннери шупту херээжен чонганда, ажы-төлү, бажы-багады, ажил-агылы дээш-ла чайы чок боор. Ынчангаш бот-боттарынга дузалажы деткижери, оларның чаага чаңчылы. Хостуг үезинде Кызыл хоорайның театры концерт, шиилер, янзы-бүр культура хемчеглеринден чыда калбайн турарлар.

Чоокта чаа найысылалда улуг хүрээни ажыдар мурнда, аштап-арыглаар ажылды кылчып, боттарының үлүг-зун кириштирген.

Беш чыл болуп турар бөлүктү суму, кожуун чагыга чери кичээнге ийе ап көр болза, оларның ажыл-чорудулгазы моон-даа соңгаар, даа хөгжүүр. Республиканы өске-даа хоорай, суурлары «Хараачыгайлардан» үлегер алырын күзээр-дир мен.

/ Николай БЯКИ
күш-ажылдың хоочу

Ынак школавысты сактып...

Шкоаларга сөөлгү коңга байырлалдары болурга-ла, бис, улуг назылыг хоочуннар, школачы үелеристи сактып кээр бис. Ынчангаш эргим ынак школавысты сактып, май 26-да Сүт-Хөл кожуунуң Суг-Аксы ортумак школазынче аъттаныпты-выс. Школаның аңгы-аңгы чылдарда (1964, 1965, 1966 чч.) доозукчулары чордувус.

Суг-Аксы ортумак школазын дооскандан бээр 58 чыл эрткени ол-дур. Чаңгыс классчыларывыстың аразында кандыг-даа мергежилдиг кижилер бар. Хей кезии өске оранче «кызыл-дустап» чоруй баргылааннар. 1964 чылда Суг-Аксы школазын 11 «б» классты доосканывыстан бээр 59 чыл болуп турары ол. Шупту 25 кижилер дооскан бис. Бо үеге чедир 2-3-ле кижилер артывыс. Аажок хомуданчыг боор чүве-дир.

Ол хүн дыка кааң, аяс эки хүн болган. Школавыс бисти манап турган-даа чадавас. Орук дургаар хөөрежир дээш, Суг-Аксынга келген-нивис эскербээ болдувус. Орук аксында субурганнар-га тейледивис-даа. Школаның аныяк-чалыы коллективи бисти өөрүшкүлүг уткуп алдылар. Белээвисти сунуп, чурукка тырттырып алдывыс. Школавыс иштинче-даа кирдивис. Эх! Чалыы, чараш үевистиң сактышкыннары дыка-ла

хей. Часпар үезинде холдарывыс тутчуп алгаш, долгандыр туруп алгаш, ыргажып турганывыс каракка бо-ла чуруттунуп келир.

Школавыс эргижирээн. 2024 чылда капитал септелге кылыр дээнин дыңнааш, аажок өөрдүвүс.

Суг-Аксы школазы хей чылдар иштинде сагылга-чурмунуг, келир үеде төлөптиг кижилерни каңнап кижизиткен. Ындыгларның саны хей. Чижээлээрге, Маадыр-оол Барыштаанович Ховалыгны адап болур. Ол школаны 1965 чылда эки өөредилгелиг дооскан. Ол 72 харлыында «Эң улуг назылыг үлетпүр альпинизи» деп атты төлөпти-биле алган. Делегейниң Гиннес рекордунче кирген баштайгы тыва кижилер болуп турар. Тываның улустуң чогаалчызы, альпинизмниң спорт мастери.

Ховалыг Барыштаановичиниң өөнүң ишти Рада Дамбаевна 1966 чылда база бо школаны дооскан. Ол товаровед мергежилдиг, садыг шугумунга хей чылдар иштинде ажылдаан. Бо өг-бүлө шыырак эртем-билиглиг 3 кысты төлөптиг кижилер кылдыр кижизидип өстүрген.

Бисти эртем-билигже эжиндирип кирип каан, эргим ынак школавыска мөгейип, байырлашкаш, аъттаныптывыс.

/ Александр ООРЖАК,
Күш-ажылдың хоочуну.

Психологтуң сүмезин алган

/ Ж.А. Тюлюш ужуражылга үезинде.

Июнь 16-да кожуунуң К.-Э. Кудажы аттыг төп ном саңынга Республиканың чонга социал дуза чедирер «Деткимче» төвүнүң психолог-консультантызы Жанна Тюлюш-биле солун ужуражылга болган. Аңаа кожуунуң библиотекарлары, психолог башкылар база сонургалдыг номчукчулар киришкен.

Жанна Анай-ооловна дуржулгалыг психолог башкы, консультант, психотерапевт. Бодунуң билиин үргүлчү бедидип, сайзырадып, немелде эртемнерни чедип ап чоруур. Ооң эрттирип турар өөредилериниң кол угланышкыны—

кижиниң иштики делегейин канчаар эде тургузуп алыры база берге байдалга таварышкан кижилерге психологтуг дузаны чедирери. Амыдыралда муңчулуп, оруун тыппайн турарлар кайы көвей. Оларга кандыг психологтуг дуза чедирип болур деп айтырыглары сайгарып, амыдыралдан чижектерни кириген.

Ол ышкаш эрте бурунгу эртем — чурагайлар, саннар дузазы-биле (нумерология) кижиниң мөзү-бүдүжүн илередиринче угланган солун чугааны кылган. Ужуражылганың практиктиг кезээнде кижилерниң төрүттүнген хүнүндөн чурагай санап тургаш мөзү-бүдүжүн тургузуп илередирин өөредип, тывы-

зыксыг саннарның кижиниң чуртталгазында салдарын тайылбырлап көргүскен.

Амгы үеде база бир дүвүрелди оттуруп турар айтырыгларның бирээзи — кижилерниң, ылаңгыя аныяктарның база элээди уругларның аразында бодунуң амы-тынынга четтинер чоруу. Мындыг чүүлдү болдурбас дээш, Жанна Анай-ооловна бүгү-ле күжүн, билиин ажыглап тургаш, психологтуг дузаны бодунуң амы-тынынга айыылды тургузуп турар кижилерге чедирип турар. Бо чидиг айтырыгны канчаар шиитпирлеп болурунун аргаларын чижектер кирип тургаш, тайылбырлап, арга-дуржулгазы-биле үлөшкөн. Күзелдиг кижилерге ниити болгаш хууда консультацияларны база кылган.

Улуг-Хем кожуунуң төп ном саңының удуртулгазының мурнундан өөредилгиг, ажыктыг лекцияларны чонга ылаңгыя башкыларга база библиотекарларга кылып бергени дээш Республиканың чонга социал дуза чедирер «Деткимче» төвүнүң удуртукчузу Буян Болбалдаевичиге база төптүң психолог-консультантызы Жанна Анай-ооловнага өөрүп четтиргенивисти илередип, моон-даа соңгаар кады ажылдажылганы күзедивис.

/ Сай-Суу ТАРЫЙМАА
Улуг-Хем кожуунуң К.-Э.К. Кудажы аттыг төп ном саңының методиктиг килдизиниң эргелекчизи.

Музыкальная передача на канале "Тува 24" ОТ ВСЕЙ ДУШИ (ХӨГНҮМНҮГ БАЙЫР)

17:00-19:00 8:00-9:00
ПОНЕДЕЛЬНИК / ЧЕТВЕРГ / СУББОТА

РЕКЛАМА
ПО АДРЕСУ:
г. Кызыл, ул. Красноармейская, д.100, каб. 309
tyvamedia@bk.ru
8(394-22)2-18-10 8-923-267-07-49

Центр офисной мебели «Селера»

предлагает:
кабинеты руководителя,
наборы для персонала, кресла, стулья,
компьютерные столы, вешалки, сейфы
и металлические шкафы, жалюзи,
светильники, канцтовары

Сборка и доставка
по городу — бесплатно.
Доставка в районы
республики.

Сотрудничаем со строительными
организациями

г. Кызыл, ул. Ровенская, 3. С 9 до 18 часов, в субботу с 10 до 16 часов.
Выходной день — воскресенье. Телефоны: 5-15-40, 5-07-55.

E-mail: selera-T@mail.ru

В рамках реализации Индивидуальной программы социально-экономического развития Республики Тыва на 2020–2024 годы АО "Сергейхинский текстиль" осуществляет реализацию инвестиционного проекта: "Создание цеха по первичной обработке шерсти".

Акционерное общество "Сергейхинский текстиль" начало прием шерсти у населения по адресу: г. Кызыл, ул. Калинина, д.27/1 (на западной стороне), на территории Индустриального парка.

Информация по размещению пунктов приема шерсти по районам Республики Тыва и ее стоимости можно узнать по телефонам:

8-901-017-66-49;
8-983-591-73-72;
8-923-010-04-77.

Извещение

В администрацию Тоджинского района поступило заявление от гражданки Российской Федерации Кол Чодуры Юрьевны о предоставлении земельного участка из земель населенных пунктов на праве аренды, для индивидуального жилищного строительства, общей площадью 1500,0 кв.м., с кадастровым номером 17:11:0000000:321, расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Тоджинский район, с. Тоора-Хем, ул. Дружба, дом 74.

В рамках действующего законодательства в течение 30 дней со дня опубликования данной информации Тоджинского района принимает письменные возражения по данному заявлению.

Извещение

Администрация муниципального района «Кызылский кожуун» сообщает о возможности предоставления земельного участка в аренду из земель населенных пунктов, расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Кызылский район, село Усть-Элегест, ул. Улуг-Хемская д. 4 «а», с кадастровым номером 17:05:0401006:236, с площадью 633 кв.м, с разрешенным использованием — для индивидуального жилищного строительства.

Лицам, заинтересованным в предоставлении данного участка, в течение тридцати дней со дня опубликования и размещения настоящего извещения (дата окончания приема заявлений — последний день указанного срока), необходимо подать письменное заявление по адресу: Р.Ф. Республика Тыва, Кызылский кожуун, пгт. Каа-Хем, ул. Таежная, д.20

1 кижиге болгаш хоойлу 1

Дорамчылакчы назы четпээннер тодараттыгган

Эрткен дыштаныр хүннерде соц-четкилерге Би-Хем кожуунуң Өг-бүлеге болгаш уругларга дуза чедирер төптүң кижизиттирикчилери бичилерин дорамчылып турарын көргүскен видео тарай берген.

Аңаа хамаарыштыр республиканың ИХЯ ажилдакчылары хыналда хемчеглерин чоруткан. Полицияның 7 дугаар пунктузунуң (Туран хоорай) назы четпээннер талазы-биле инспектору назы четпээннер болгаш төптүң кижизидикчи башкызы-биле ажит-чажыт чок чугааның түңнелинде, бичии уругларга хамаарыштыр хоойлу-дүрүмге дүүшпес хөдөлишкиннерни Туранның 15 харлыг өөреникчизи, а видеобижидилгени Аржаан школазының 16 харлыг школачызы кылганы илерээн. Ук болуушкун бо чылдың май эгезин-

де болганы тодараттыгган. Амгы үеде ийи назы четпээн уруг социал албан черинде чурттавайн турар.

Оларның чурттап турар черин полиция ажилдакчылары тодараткан. Бо хүннерде хыналда ажилдары чоруп турар, ооң түңнелдери-биле назы четпээннерниң болгаш социал албан чериниң албан-дужаалдыг кижилериниң хөдөлишкиннеринге үнелелди бээр дээрзин Тыва Республикада ИХЯ-ның парлалга албаны дыңнадып, ук чыгдыгган материалдарны Россияның Истелге комитетиниң Тыва Республикада эргелелиниң киирген дилээнге үндөзилеп, аңаа дамчыткан дээрзин медеглээн.

/ Тыва Республикада ИХЯ-ның
парлалга албанының медеэзинден
/ А. ХЕРТЕК белеткээн.

Ханныг болуушкун

Дүүн хоорайның төвүнге коргунчуг өлүрүүшкун болган. Ногаан футболка, кара өңүг чүвүр, чеңи-чок кеткен билдинмес эр кижиге аныяк уругну хөй катап бижеттээн. Бо медеэ-дыңнадыг, видеобижидилге соцчеткилерге дыргын тарай берген.

Аңаа холбаштыр Тыва Республиканың ИХЯ-зының парлалга албаны мындыг дыңнадыгны берип турар.

"Ук кем-херек үүлгедиишкенинге холбаштыр кеземге херээн (өлүрүүшкун) оттурган. Каразыттырып турар кижини тудуп хоругдааш, шагдаа черинге дужааган. Өлүрүкчүнү Росгвардияның ажилдакчылары божуу-далаш туткан. Баш бурунгааргы медеэден алырга, кем-херек үүлгедикчизи шизофрения дээш эмчи даңзызында турары илерээн. Когараан кижиге ТывКУ-нуң 4-кү курузунуң 23 харлыг студентизи. Кем-херек үүлгедикчизи 36 харлыг.

Бо ханныг болуушкунга холбаштыр Тываның Баштыңы Владислав Ховалыгның бодунуң блогунда бижии:

"Мээң даалгам езугаар ниити координация ажилдарын чазактың оралакчы даргазы Виталий Бартына-Сады боттандырып турар. Херечилерниң өчүүнден алырга, алгыш-кырыш кем-херек үүлгедиишкениниң чылдагааны болуп турар. Тодаргайлаашкынны истелге илереди бээр. Чырык хүндүс, хөй улус-чон кылаштажып турар черге кем-херек үүлгедикчизи каржы-дошкун халдаашкынны кылгаш, таваар оожум чоруй барган. Чүгле харын ийи элээди оол өлүрүкчүнү соондан сүрүп, ону тударын оралдашкан. Ындыг чүүл база катап бот-боттарывысты хүндөлежип, деткижип, дузалажып, хумагалыг болурувусту көргүзүп турар. Бүгү ниитилел мындыг тоомчалыг болур болзувусса, моон-даа соңгаар хай-халапты чайладып шыдаарывыска бүзүрелдиг мен.

Когараан уругнуң кады төрээнеринге, чоок кижилеринге ханы кажыыдалым илередип тур мен" — деп, В. Ховалыг бижип турар.

/ Бистиң корр.

Шалыңының 10 хуузун күрүнеге бээр

Арага ишкен соонда, автомобиль мунуп чорааш, катап база туттурган аныяк чолаачыга хамаарыштыр кеземче херээниң буруудадыр түңнелин күрүне талазындан буруудадыкчы — Барыын-Хемчиктин район прокуратуразы чүүлдүг деп санаан. Ооң мурнунда база шак ыңдыг кем-херекти үүлгеткеш, шииттирип турганы билдинген.

Барыын-Хемчиктин район суду 31 харлыг чолаачыга хамаарыштыр кеземче херээниң шииткелин үндүрген. Ол РФ-тин Кеземче дүрүмүнүң 264.1-ги чүүлүнүң 2-ги кезээнде көрдүнген кем-херекке, тодаргайлаарга, автотранспортту эзирик башкарып чорааны дээш шииттирип турган хирезинде, дөмейлешкек кем-херекти база катап үүлгеткенинге буруулуг деп санаан.

Автомобильди эзирик башкарып чорааны дээш шииттирген хирезинде, 2022 чылдың октябрыда ол эзирик автомашиназын мунуп алгаш,

Шекпээр суурдан үнгеш, Абакан хоорайже бар чораан.

Тыва Республикада ИХЯ-ның Күрүне автоинспекциязының Орук-патруль албанының ажилдакчылары ону орук ара дозуп алган. Чолаачыны транспорт мунмас кылдыр чайлаткан. Ол арага ишкен-ишпээнин тодарадыр херексел ажыглаарындан ойталаан. Аныяк кижини эмнелгеге барып чедиргеш, шинчидип хынап турган.

Күрүне талазындан буруудадыкчының туружун барымдаалавышаан, суд ооң 1 чыл хосталгазын казаан, 3 чыл хуусаа дургузунда автотранспорт башкараар эргезин хавырган.

Хосталгазын казаан яланы 1 чыл иштинде албан ажилдаар, шалыңының 10 хуузун күрүне орулгазынче шилчидер кылдыр өскерткен.

Шииткел хоойлу езугаар күш кирбээн.

/ С.А. ООРЖАК, Республика
прокурорунуң улуг дузалакчызы.
/ Р. ДЕМЧИК очулдурган.

| СИЛИГ, ЧАРАШ ОРАН-САВАНЫҢ ЭЭЛЕРИ БОЛУР ДИЗЕ... |

Телевириң өй-шаанда төлөп кааш, сагыжың дыш чыт

Хөй аал чурттаар бажыңда чурттап олургаш-ла, чамдык улус чуртталга ачы-дузаны биле коммунал ачы-дуза деп чүүлдерниң аразында ылгал бар дээрзин билбес болгулаар. "Бажың, чырык өрттөн төлөп-ле турар болзумза, ажырбас оң" деп бодалдыглар. Бодунуң квартиразындан аңгыда, ындыг бажыңда оон өске ачы-дузалар база бар болдур ийин.

Статистика сан-чургайы-биле алырга, Кызыл хоорайда эң хөй аал чурттаар бажыңнар бар — 421, Ак-Довуракта — 48, Туранда — 8, Чадаанада — 3, Шагаан-Арыгда — 62. Республикада тудуг адыры сөөлгү үедө хөлчөк шапкын хөгжүлдени алган, дыка хөй бажың-балгат туттунуп, ажыглалга кирип турар. Моон-даа соңгаар хөй аал чурттаар бажыңнарның саны улам көвүдээр. Ынчап кээрге, чуртталга ачы-дузаны биле коммунал ачы-дузанын ылгаштыраларын үе негеп келген.

ЧУРТТАЛГА АЧЫ-ДУЗАНЫ ДЕП ЧҮЛ?

Ол дээрге хөй аал чурттаар бажыңнарның чурттаакчыларынга ниитиниң өңчүзүн ажаалда-тежээлдези, эргелеп-башкарылгасы база септеп-селиишкини-биле холбашкан ачы-дуза-дыр. Бок үндүр сөөртүлгези база ынаар кирип турар. Чаңгыс удааның өске ачы-дузанын чурттаакчыларның киригени чагыгларын езугаар аңгы күүседир: электри сывырындактарын, сантехника дериг-херекселдерин, суг алыр арматураны, чырыкты өжүрүп-кыпсыр болгаш ону өскээр таарыштыр кыпсыр херекселдерни солугуру, суг шүүрлерин тургузары дээш оон-даа өске.

Хөй аал чурттаар бажыңга көргүстүнүп турар ачы-дуза дээш бажың ээлери харыс-салгалыг. Бажыңны ажаап-тежээриниң хевирин олар

боттары шилип алыр эргелиг: оларның күзели-биле шилип алганы башкарыкчы компания ол ачы-дузаны боду күүседир ийикпе азы өске-бир организацияга даандырып болур. Кылдынган хажыдышкыннар дээш башкарыкчы компания кезээде харыс-салгалыг болур.

Республикада тудуг адыры сөөлгү үедө хөлчөк шапкын хөгжүлдени алган, дыка хөй бажың-балгат туттунуп, ажыглалга кирип турар.

Моон-даа соңгаар хөй аал чурттаар бажыңнарның саны улам көвүдээр.

Ынчап кээрге, чуртталга ачы-дузаны биле коммунал ачы-дузанын ылгаштыраларын үе негеп келген.

Өнчү ээлериңиң эштелгези. Ачы-дуза чедирериниң хүлээлгелерин коммерциялыг фирма азы башкарыкчы компания күүседир. Ынчалза-даа ачы-дуза чедирелгези дээш эштежилге харыс-салгалыг болур, а хөлезилеп алганы организация эштежилгениң мурнунга харыс тудар.

Тускай керээ езугаар хөлезилеп алганы организация оран-саваның ажаалда-тежээлдези, септелгези дээш харыс-салгалыг.

Ооң даңзызын чурттаакчы бүрүзүнүң кичээн-

парлаан.

(Индекс: 667000. Тыва Республика, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).

Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.

Чагыдылга индекси:

хуу кижилерге — П6855, организацияларга — П6860

Солун неделяда ийи катап үнер

гейинге дыңнадып чедирер:

Соок суг (ХВС), изиг суг (ГВС), чылыг энергиязы, суг аңгылаштырылгасы, электри хандырылгасы, газ хандырылгасы (ооң иштинде баллон саваларда база), чылыдылга, ажык хевириниң суугузу барда, кадыг оттулар чүүлдү база, ниити эт-септиң ажаалда-тежээлдези болгаш септелгези, бок үндүр сөөртүлгези.

АЧЫ-ДУЗА ДЭЭШ ТӨЛЕВИР КИИРБЭЭН ТАВАРЫЛГАДА

Чуртталга бажың-балганың ниити омур-хевирин, арыг-шевери баксыраар, ооң ажаалда-тежээлдези көзүлдүр-ле дорайтаар, септелге ажилдары үезинде кылдынмастаар, кышкы одалга үезинге белеткелдер саадаар. Телевир акша-төгерии кирбестээн азы ооң түңү эвээжээн таварылгада, бажың-балгаттың ажаалда-тежээлдезин, арыг-шеверин, септелгезин харыылап турар ажилчыннарның шалыңын кайыын төлээрил? Олар база өскелер дег өлгү-баштыг, ажы-төлдүг кижилер-дир.

Септелге кылыр тудуг материалдарын, сантехника демир-дезин, малгаш-цементини кайыын алырыл? Кышка белеткел ажилдарын канчап чорударыл? Ынчангаш бот-боттарывыска хумагалыг болуп, бот-билчип, хүндүлөжип, көрдүнгөн төлевирлерни шаа-биле төлөп турар болзувусса, силиг, чараш оран-саваның ээлери болурувустуң магадылалы улуг.

/ Артур ХЕРТЕК.

Барымдаалыг фильмни сентябрь 1-де көргүзөр

Июнь 15-те ТР-ниң Культур-а яамызынга "Тыва эки турачыларга тураскаадыг" деп төлевилелдин доозулганының дугайында "төгерик стол" болуп эрткен. Аңаа төлевилелдин кол организаторлары Тываның Национал архивиниң "Культурлуг төөгүнүң кадагалакчылары" деп автономнуг коммерция чок организациязы Президентиниң грантызы-биле боттандырган ажылын түңнээн.

Тываның Национал архивиниң ажилдакчылары Президентиниң грантызы 694 муң рубль деткимче-биле ук төлевилелди боттандырганын сагындырып каалы. Ооң утказы болза, 1943 чылдың май 20-де фронт-туже Тывадан бир дугаар чоруп турган 11 эки турачы танкчыларның үделгезин диригжидип көргүзери, ону барымдаалыг фильм кылдыр тырттыралы.

Ниитизи-биле филармонияның даштыкы хевирин 1943 чылда кандыг турган, шак ынчалдыр кылгаш, төлевилел киржикчилерин ол үениң эрги хеви-биле кедиргеш, эрги үениң машиназын белеткээш, кончук солун төлевилелди 2023 чылдың май 19-та барымдаалыг фильм кылдыр тырттырган, май 20-де чонга көргүскен.

Солун төөгүлүг төлевилелге ниитизи-биле 300 ажыг кижикеришкен: В.М. Халилов аттыг филармонияның ажилдакчылары, В. Көк-оол аттыг Национал хөгжүм-шии театрының артистери, ТывКУ-нуң болгаш Кызылдың уран чүүл колледжиниң студентилери, Тываның Чазааның Т. Дулуш аттыг үрер хөгжүм оркестри, депутат-даа, журналист-даа, пристав ажилдакчызы-даа, хоорайның Хоочуннар эвилели дээш өске-даа. Оон аңгыда, хөй

кижи киржилгелиг сценалаарга күзелдиг улус кожууннардан безин келген.

"Төгерик стол" эгелээр мурнунда кыска роликт чыып-ганнар көргөнгөн. Төлевилел киржикчилери база катап ойнап турган рольдарының дугайында бодалдары-биле үлүжип, кижик бүрүзү шак ындыг улуг төлевилелге киришкенин-ге өөрүп, организаторларга четтиргенин илереткеннер.

Ол улуг ажилды архивтин ажилдакчылары кончук эки түңнелдиг кылган деп, ТР-ниң Культура яамызының оралакчы сайыды А.Н. Куулар болган "төгерик столга" түңнөп демдеглээн. Оралакчы сайыттың үнелелинге чыып-ганнар шупту катчып, архив ажилдакчыларына ам-даа чогаадыкчы чедишкыннерни күзээн.

Төлевилелдин боттанылганының түңнел чадазы, төөгүлүг үделге дугайында 15 минута үргүлчүлелдиг барымдаалыг фильмни бо чылдың сентябрь 1-де Тываның бүгү кинотеатрларына көргүзөр дээнин тырттырар бөлүктүң удуртукчузу Виталий Петров дыңнаткан.

"Культурлуг төөгүнүң кадагалакчылары" деп автономнуг коммерция чок организацияның даргазы Оксана Монгуш тыва эки турачылар дугайында төөгүнү, оларның маадырлыг чоруун келир салгалдар утпазын дээш, боттандырган төлевилелдин эки түңнелдиг болганын өөрүп, ажылчы бөлүүнүң мурнундан өөрүп четтиришкын бижикирин болгаш төлевилел дугайында сеткүүлдү киржикчи бүрүзүңе тус-тузунда сөңнээн.

Грант деткимче-биле боттандырган төлевилелдин чарыгдалы херек кырында көрдүнгенинден хөй — 800 муң рубль четкен-даа болза, шак ындыг тыва эки турачы маадырлар дугайында төлевилелдерни удаа-дараа боттандырып турар болза, аныяк-өскениң партиотчу кижизидилгезинге улуг салдарлыг дээрзин "төгерик столдун" киржикчилери түңнөп тараан.

/ С. МОНГУШ

ШЫН

ТУРГУЗУКЧУЗУ:

"Тыва медиатрупп" ПБ
ТР-ниң КАА

Кол редактор С.Н. МОНГУШ.

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүң адреси:
667000. Тыва Республика
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100,
каб. 29, 32
РЕДАКЦИЯНЫҢ

ТЕЛЕФОННАРЫ:

Редактор — 2-01-35.
Чарлал килдизи — 2-18-10
Солун чыскаакчылары:
А.К. Ооржак — 2-17-94
Корректор: Ч.Н. Мачык,
А.А. Лагбы — 2-17-94

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албаның Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солуну 18.10.2022 чылда бүрүткээн.
Херечилелдин дугаары — ПИ № ТУ 24-01214
Солуну «Тываполиграф» КХН-ге

парлаан.
(Индекс: 667000. Тыва Республика, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).

Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.

Чагыдылга индекси:
хуу кижилерге — П6855, организацияларга — П6860
Солун неделяда ийи катап үнер

(среда, суббота).

Номерни парлалгаже дужаганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 18.00.
Солун келбейн барганда, 2-11-52 телефонче долгаар.

Солунуң сайтызы:
shyn.ru

Электроннуг почтазы:
shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

Тираж
3085 кезек

2023 чылда "ШЫН" солунуң чагыдылгазы:
ПОЧТА ДАМЧЫШТЫР — 1282,9 рубль.

БИР ЭВЕС РЕДАКЦИЯДАН
ЧАГЫДАР БОЛЗА,
ЧАРТЫК ЧЫЛДА — 864 рубль.
Тел.: 8(39422)3-39-45, 2-18-10